

sectantur quoque. Unde saepe venit ut infirmi & debiles serupulos & suspiciones inde capiant de Christiana religione: qui quum semel vehementer pungere animum ceperint, difficles discedant ac tardi. A Philosophis enim nascitur mira dicendi libertas, adeo ut nunquam cedant alicui nisi manifestis argumentis & evidentibus id comprobetur: unde venit ut quæ eorum iudicio non conveniunt, statim rejiciant. At fides talem argumentorum evidentiam non patitur, sed exigit captivitatem intellectus in obsequium Christi: ideo merito ait Paulus: (1. Cor. 1.) *Judæi signa petunt, & Græci sapientiam querunt, nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis, Christum Dei virtutem & sapientiam: quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus.* Cum ergo talia apud Ethnicos sint, non est jam cur dubitet aliquis assiduam illorum lectionem valde nocere Christianis, maxime incautis & infirmis. Si libri pietate pleni profunt legentibus, cur non & impii libri obesse poterunt eisdem? Sic enim ait Propheta Regius: (Psal. 17.) *Cum sancto sanctus eris, & cum perverso pervertis.* Si consuetudo & convictus vertit hominum mores, trahitque ad se, in confesso est illud idem efficere posse librorum lectionem, immo saepe multo efficacius: quia licet verbum fortius moveat, vehementius trahat, celerius rapiat quam scriptura, eo quod viva vox acutius penetrat: tamen ea quæ scribuntur, quum ex longa meditatione veniant, melius digesta esse oportet, accuratiusque ordinata, quam in communi colloquio: coque venit ut saepe efficacior sit scriptura, quam vox: quod plures habeat nervos orationis præmediata, quam ex tempore dicta. Unde Basilii nepotes suos edocens qualiter gentiliū libri, maxime poetarum, legendi sunt, ait: *Quando vero ad infames, & nefarios homines veniunt, hæc omnino vitare, his aures obstruere, non minus quam Ulysses ad cantus Syrenarum dicunt, oportebit. Nam pravis assuescere sermonibus, via quædam est ad rem ipsam.* Hæc Basilii. Accedit huic quod in re qualibet differenda magnum habent ornatum, elegantiam, splendoremque sermonis: quæ omnia vires sunt efficacissimæ ad animos hominum alliciendos. Ideo Paulus in epist. ad Collos. 3. ait: *Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonis.* Quod exponens Theophylactus, ait, *Idcirco enim id dixerim, quia universa soli Christo & notoria sunt & aperta, ut nemo vos decipiat verborum lenocinio & sublimitate, ornatu scilicet & comitate, & elegantia quadam dicendi. Quid enim si adferat quispiam quæ ad persuadendum plurimum valeant, ipse vero sit omnium profusus, id est veritatis ignarus? Id sane nihil est aliud nisi captiunculis quibusdam & sophismatibus niti.* Hæc Theophylactus. Hoc etiam hæreticos fecisse, ut scilicet sermonis elegantia homines incantos deciperent, testatur Paulus in epist. ad Roman. 16. ubi postquam eos ab hæreticis cavere præcepit, adjungit: *Per multos sermones & benedictiones seducunt corda innocentium.* Unde Origenes homil. 2. supra Hierem. exponens illud Hieremæ cap. 51. *Calix aureus Babilon in manu Dei inebrians omnem terram.* sic ait: *Nabuchodonosor volens decipere homines per calicem Babilonis dolosum, non miscuit in vase fictili quod parabat potari, sed neque in paulo meliore & æreo vase vel stanneo, & quod ista præcellit, argenteo: verum eligens vas aureum, in eo poculum temperavit, ut quis videns decorem auri, dum radiantis metalli pulchritudine delectatur, & to-*

tis oculis hæret in specie, non consideret quid intrinsicus latet, & accipiens calicem bibat, nesciens calicem Nabuchodonosor. Intelliges autem calicem aureum in præsentem nominatum, si animadveras pessimorum dogmata verba mortifera qualem habent compositionem, nem, qualem decorem eloquentiæ, qualem rerum divisionem: cognosces quomodo unusquisque poetarum qui putantur apud nos discretissimi, calicem aureum temperavit, & in calicem aureum venenum injecerit, idololatriæ, & venenum turpiloquii, venenum eorum quæ animam hominis interimunt dogmatum, venenum falsi nominis scientiæ. Sed meus Jesus contra fecit, sciens aureum calicem Zabuli, & præcavens ne aliquis ad fidem suam veniens, suspicaretur in Christi talem esse calicem qualem esse requirit, & per similitudinem materie formidaret errorem, ideo curavit ut haberemus thesaurum istum in vasis fictilibus. Sæpe vidi aureum calicem in pulchro sermonis ornatu, & dogmatum venena considerans deprehendi calicem Babilonis. Hæc tenus Orige. Nec tamen velim ut quispiam arbitretur me ista dixisse quod putem elegantiam sermonis pugnare cum Christiana religione, aut aliquo pacto obesse fidei catholicæ. Fateor quidem illa simul coire in unum posse, ut vere Christianus sit & eloquens, quales fuere ex Græcis Basilii, Gregor. Nazianzenus, Chrysostomus: ex nostris Hieronymus, Cyprianus, Ambrosius, Hylarius. Atque unam ego talis esse, ut propter sanctitatem primum, deinde propter eloquentiam in eorum ordinem merito numerari possim. Est enim elegantia sermonis, orationisque cultus res talis, ut bonis & malis, hæreticis catholicisque communis sit, qua & bene & male uti quisque potest: bonis enim catholicisque viris maximum est ornamentum ad virtutum persuasionem insecutionemque vitiorum utilissima. Quod si hæc alicui hæretico contigerit, cum ad fallendum potentior reddet. Nam venustate sermonis quasi quibusdam blanditiis lectoris animum in suam sententiam trahit. Arque ideo hæc dixi ne scilicet solo sermonis splendore tamquam aureo poculo allec-tus dogma venenosum ebeat. Ideo Sapiens ait: *Prov. 23.) Ne intuearis vinum quando flavescit, quum splenduerit in vitro color ejus. Ingrederis blande, in novissimo mordebit, & tamquam coluber & regulus venena diffundet.* Sed quum legerit id, attendant potius quid scriptura referat, non qualiter referat. Nullus enim (ut credo) est adeo demens, ut malit in aureo vase venenum, quam in vase fictili optimum vinum. Parum quidem refert ad corporis incolumitatem, hoc an illo vase bibas, modo id commoditatem aliquam adferat, quum in stomachum trajeceris: juvat tamen ad oculorum oblectamentum mundis vasibus, ornatis, iisdemque pretiosis uti. Sic etiam mirum in modum delectant sermonis splendor, orationisque cultus: verum minime reficiunt nisi sub illo verborum furo aliquis solidus vere doctrinæ cibus lateat. Nam sermonis elegantia videtur mihi velut condimentum, ut cibus avidius sumatur. At solum condimentum in convivio apponere, est irritare famem, non prandium parare. Quod si oratio fuerit rebus & verbis copiosa & ornata, opparum certe erit convivium, cui adferre nullus merito dignari poterit. Ex his ergo omnibus satis jam (ut opinor) manifestum relinquitur, quantum veræ pietati & catholicæ fidei obesse poterit librorum gentiliū lectio, in quibus multum est veneni ad interimendum, plurimumque mellis ad alliciendum. Verum hic admonere oportet ne hac occasione omnino gentiliū libri deferantur, quoniam in mul-

multis nos docere possunt, quorum cognitio est admodum necessaria ad sacrorum librorum intelligentiam. Definitiones & divisiones habemus à logica & metaphysica, rerum causas, origines, & proprietates ostendit physicus, ex quarum cognitione multa in scripturis abscondita nobis revelantur. De Moysè dicitur (Aet. 7.) quod doctus fuerit in omni sapientia Ægyptiorum. Augustinus quidem asserit in lib. 2. de Doctrina Christiana cap. 28. *Gentiles historias plurimum conferre ad intellectum scripturæ sacræ, ostenditque ex earum ignorantia alios quos citra scripturas errasse.* Et lib. 2. ejusdem tractatus cap. 29. ostendit troporum & figurarum cognitionem esse omnino ad scripturarum intellectum necessariam, quæ à grammaticis & oratoribus petenda est. Denique lib. 2. cap. 40. de omnium philosophorum doctrina sic ait: *Sicut enim Ægyptii non solum idola habebant, & onera gravia quæ populus Israel detestatur & fugeret, sed etiam vasa & ornamenta de auro & argento, & vestem, quæ ille populus exiens de Ægypto sibi potius tamquam ad usum meliorem ancipulo vendicavit, non auctoritate propria, sed præcepto Dei, ipsis Ægyptiis nescienter commodantibus ea quibus non bene utebantur: sic doctrina omnes gentiliū non solum simulata & superstitiosa signa, gravesque sarcinas supervacane laboris habent, quæ unusquisque nostrum duce Christo de societate gentiliū exiens debet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, & quædam morum præcipua utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina providentia, quæ ubique infusa est, eruerunt, & quo perbet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui verit*

Quod per multos ante annos inter eos secreto factum esse comperit. Qua in re plures sunt inventæ feminæ, quam viri. Novit enim ille malignus hostis ab homine condito facilis feminam seduci posse, quam virum: tenaciisque amplecti malum cui semel inhæserit. Hoc idem, etsi non æquale malum, apud alia Hispania montana evenisse comperimus, ut apud Astures, & Gallicos, aliosque similes, quibus rarissime verbum Dei prædicari contingit. Sunt enim apud illos superstitiosæ multæ, ritus gentilitii non aliam certe ob causam, nisi propter defectum prædicantium. Qui defectus in eorum prælatos, & pastores erit partim rejiciendus. Nam illi etsi peccent sic errantes, eorum tamen peccatum aliquam admittit excusationem, eo quod nemo illos conduxit, nemo eos unquam docuit. Verum quantumlibet prædicator desit, si ipsi Deum (ut decet) colerent, eamque orarent, namquam esse Deus falli permitteret: quoniam aut ipse inferius doceret, aut illis aliquem mitteret qui doceret eos exterius, sicut misit Petrum ad Cornelium (Act. 10.) Quia tamen aliis magnis criminibus sunt immergi, eorum peccatis exigentibus Deus permitteret ut nullus ad eos decedens prædicator accedat. Tertia demum hæresum parens, & origo est sacrarum literarum in linguam vulgarem translatio: unde evenit ut ab hominibus sine ullo personarum discrimine legantur. Ut autem convincamus hanc esse, & sæpe fuisse hæresum causam, illud in primis statueret oportet; hæresim nunquam ex sacris litteris, sed ex illarum perversa intelligentia oriri. Unde Hilarius in libro de Trinitate: „Extiterunt plures, qui celestium verborum simplicitatem, non veritatis ipsius absolutionem susceperunt, aliter interpretantes quam dictorum virtus postularat. De intelligentia enim hæresis, non de scriptura est, & sensus, non sermo fit crimen.“ Hæc ille. Si ergo ex perversa scripturæ intelligentia hæresis oritur, quis facilius in hæresim incidet quam vulgus legens id quod minime intelligere potest? Difficile certe est creditum, ut indoctum vulgus id intelligat, quod doctissimi viri longo studio, diuturna examinatione vix capere possunt. Quapropter Judæis (ut teste Hieronymo) non licebat citra trigefimum annum librum Genesios, & Cantica Cantorum legere, quia multa in eis intellectu difficilia continebantur: ad quæ legenda periculum esset nisi doctos, discretosque viros accedere, ne ex prava intelligentia distortum quid saperent. Libri Sybillini in tanta apud Romanos habiti sunt reverentia, ut (quem admodum testatur Fenestella de magist. loquens lib. 1. cap. 13.) solis Duamviris eos libros inspicere liceret. Verum in posterum cum id Duamvirovum sacerdotium ad decem usque protractum fuisset, qui Decemviri appellati sunt, ab eis demum solis Decemviris Sybillini libri legi permittebantur. Multo ergo magis Christianos decebat sacris litteris illam exhibere reverentiam, ut non passim omnibus legendæ traderentur, sed eis dumtaxat qui fide, & aliquanta cæterarum rerum scientia probati sunt. Nam de fide dicitur apud Esaiam (cap. 6.): „Nisi credideritis, non intelligetis.“ Et de scientia rerum humanarum quod hæc sæpe sit necessaria ad sacræ scripturæ intelligentiam, jam alias docuimus. Utrumque Dominus uno orationis contextu insinuavit, dicens (Matt. 7.): „Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcant eas pedibus suis, & conversi dirumpant vos.“ Quod exponens Theo-

phylactus, ait: „Canes sunt infidèles, porci autem vix tam porcinarum agentes. Mystera igitur incredulitas non sunt prodenda. Porci enim conculcant quæ dicuntur, canes autem conversi lacerant eos; quod fecerunt Philosophi quum audirent crucifixum Christum. Dirigunt autem vos ratiocinando impossibile esse cavillantes.“ Hæc Theophylactus. Quapropter laudandum merito venit edictum illustrissimorum Catholicorumque Hispaniæ Regum, Ferdinandi videlicet, ejusque conjugis Hælisabeta, quo sub gravissimis penis prohibuerunt ne quis sacras litteras in linguam vulgarem transferret, aut ab alio translatus quoquo pacto retineret. Timuerunt namque prudenter plebi suæ quam regendam susceperant, ne ulla occasio illi daretur errandi: nec tamen gratis, & sine causa timuerunt: quoniam longa experientia comperit fuerat plures hac occasione hæreses fuisse olim suscitatas. Ex hac liquidem radice prodierunt Valdenses, qui alio nomine Pauperes de Lugduno appellantur. Valde etenim eorum Princeps, à quo Valdenses dicti sunt, cum homo idiota esset, aliquos sibi transferri procuravit libros, quos legens, & non intelligens, in plurimos lapsus est errores: Ex fonte eodem exierunt Begardi, Turelupini, omnes homines indocti, & profus literarum ignari. Hic tamen obstat Lutherus dicens, scripturam sacram esse apertissimam, maxime novum testamentum, eamque esse facillimam intellectu: quapropter dicit tali lingua habendam esse scripturam sacram, ut ab omnibus legi, & intelligi possit. Verum in hac re delirare Lutherum, & reliquos omnes qui illi in hac parte favent, expressis scripturæ testimoniis, argumentisque efficacissimis convincemus. Primo igitur beatus Petrus de Paulinis epistolis loquens, ait: (2. Pet. 3.) *In quibus sunt quedam intellectu difficilia, quæ indocti, & instabiles depravant, sicut & cæteras scripturas ad suam ipsorum perditionem.* Et Paulus de hujusmodi hominibus loquens, in prima ad Timotheum epistola, dicit eos non intelligere, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Et in secunda ad Corinthios epistola (cap. 4.) dicit suum Evangelium fuisse operum in his qui pereunt. Quod si Petrus dicit in epistolis Paulinis esse multa intellectu difficilia, & Paulus ait suum Evangelium esse operum his qui pereunt, qualiter Lutherus persuadebit scripturam sacram esse facillimam intellectu eamque apertissimam, adeo ut ab omnibus intelligi possit? Præterea si scripturæ tam apertæ sunt, qualiter erravit Arius? Macedonius? Nestorius? (præcipue cum hi omnes ex scriptura perperam intellecta sui erroris occasione sumserunt) Quod si in scripturarum intelligentia isti erraverunt, indeque hæreses suscitaverunt, qui fit ut vulgus indoctum non etiam errat? Qualiter vulgus sciet cognoscere parabolas, quarum frequens est usus in utroque Testamento? Qualiter aptabit similitudines? Qualiter distinguet figuratas locutiones à non figuratis? Qualiter rerum proprietates considerabit, ex quarum cognitione sapissime litteræ sensus pendet? Quo pacto sciet conferre præcedentia sequentibus, & media utriusque, ut inde conjiciat veram litteræ intelligentiam populum, qui nihil conferre novit, sed nulla profus rerum collatione facta censere solet? At singula hæc maxime sunt necessaria ad ejuslibet, ne dicam divinæ scripturæ intelligentiam. Sunt multa præterea in sacris litteris quæ in speciem velut ex diametro pugnare videntur: in quibus diligente interprete, eoque docto est opus, ut

ea conciliet, & concordia esse ostendat: ut gratia exempli, Christus apud Joannem, (cap. 14.) ait: *Pater major me est.* Et idem apud eundem dicit: *Ego, & Pater unum sumus.* At ubi unitas est, ibi neque majus, neque minus quicquam esse potest. Item illi dicto Pauli (Rom. 14.): *Regnum Dei non est ea, & potus,* repugnare videtur Christus, dicens (Luc. 22.): *Ego dispono vobis regnum, sicut disposuit mihi Pater, ut edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo.* Propheta etiam Regius ait (Psalm. 4.): *Irascimini, & nolite peccare:* quibus verbis aliquam præcipit iram, quam dicit esse sine peccato. Hæc autem contra dicitur videtur Paulus (Ephes. 4.) dicens: *Omnis indignatio, & ira tollatur à vobis.* Hæc autem quum vulgus indoctum legit, putabit esse contraria: quo evenit ut aut dubitet, aut vacillet in fide, aut temere censeat, alteram scripturæ partem rejiciens, sicut commune est hæreticis: aut si quam forte scripturam deprehenderit suo errori contrariam, eam statim velut non canonicam rejiciat. Rursum Lutherus dicit Hieronymum hallucinatam fuisse in sacræ scripturæ intelligentia, Augustinum errasse in eadem, Ambrosium, Cyprianum, Hylarium, Basilium, Chrysostomum, sæpe deceptos fuisse: de quibus tamen idem Lutherus in præfatione libri sui de Captivitate Babylonica fatetur eos in vinea Domini egregie laborasse, diligentiam in scripturis illustrandis adhibuisse. Si ergo isti doctissimi viri post diuturnam in sacris litteris exercitationem, post longam meditationem, post orationem ferventem, atque prolixam decepti sunt illo teste, qualiter eas scripturas dicit esse clarissimas, in quibus tot, taleque viri post longam, attentamque earum inspectionem decepti sunt? Quod si illi erraverunt in uno, aut altero, verisimile est ut vulgus indoctum erret in mille, præcipue cum non tantam adhibeat diligentiam ut illi, nec tantum in ea meditentur, nec talis sit illius vita, ut affectus illuminet intellectum, aut unctio Dei doceat. Possibile certe est ut unus homo quantumlibet idiota longa oratione exercitatus, ferventi contemplationi assuetus, quem Deus in cellaria sua introduxit, interpretationem sermonum, veramque sacrarum scripturarum intelligentiam inde hauserit, quam alius quantumvis doctus doctrinis hominum assuetus consequi non valet. At quod nebulones, ebrii, voratores carnum, potatores vini, quorum deus venter est, sine ulla meditatione, sine ullo orationis exercitio penetrent scripturas, quas Deus tot sapientibus, & sanctis viris absconderit, non est cuiquam credibile. *Confiteor*, inquit Christus (Matr. 11.) *tibi Pater, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & revelasti ea parvulis.* Parvulis inquam, non superbis, non sibiipsis fidetibus. Parvulis inquam, id est, humilibus, qui humi repunt sua æstimatione, qui non ambulant in magnis, & in mirabilibus super se, qui terrena omnia velut sterora arbitrantur. Ideoque ea contemnes pro cælestibus suspirant. His certe parvulis revelat Deus sua mysteria, non voratoribus, non comptatoribus. Vinum namque, & panis corpus impingant, carnem, & sanguinem nutriunt, non autem animam. At caro, & sanguis non revelat Petro, (Matr. 16.) Christum esse Filium Dei, sed spiritus Dei qui est in celo. Demum ut hominem undique vallemus, ne ullus illi pateat exitus, nonne ipsi Lutherani à se invicem divisi sunt? Carolistadius à Luthero, Ocolampadius ab utroque jam est separatus. Verum qua ratione divisi? non alia certe, nisi quod quilibet alteri impingit

eum connivere ad scrippuræ intellectum. Si ergo inter eos qui populi duces videri volunt, dissidia sunt, & quilibet ait alterum minime intellexisse scripturam: qui fit ut populus non erret in pluribus, quam eorum quilibet? præcipue cum vulgus non sola lectione sit contentum, sed de earum intelligentia etiam disputet, adeo ut de earum intelligentia non vereantur nebulones doctissimos quoque viros ad certamen provocare, cum illisque contendere. Et quod omnibus pejus est, non solum hæc à viris fiunt, verum etiam à feminis. Paulus certe non permittit mulierem docere, & tamen his temporibus Luthero illis maxime favente, mulieres docere, & disputare de fide non verentur: atque adeo proterve, ut facilius centum viros ab errore revocet, quam mulierem unam. Ex quibus clarissime quisque colligit Lutherum hac sola occasione scripturas sacras in vulgarem linguam vertisse, quod facilius perspiciat esse hanc viam ad populi lapsum, quem errore deceptum ex littera perperam intellecta, facilius posset in suas tenebras deirudere. Non possum me ipsum continere, quin hic etiam inseram quæ in ejus rei favorem adducit Erasmus Roterodamus. Is enim quum in pluribus ab eo æditis libris dixisset se cupere sacras litteras in omnes verti linguas, ut possint legi ab agricola, à fabro, à latomo, à muliere, fuit de hac re alias à Facultate Theologiae Parisiis notatus, atque reprehensus: quorum censura Erasmus respondens, nec tamen suam sententiam recantans, in suæ sententiæ confirmationem adducit aliqua quæ parum suum propositum stabiliant. Primo dicit olim sacras litteras in linguam vulgarem fuisse verbas, & Chrysostomum commendare laicis studium divinorum voluminum, & Hieronymum laudare idem in feminis: de quo etiam refert quod Dalmatica lingua sacros verterit libros. Quod si tunc factum est cum tanta laude, videtur Erasmo idem etiam nunc fieri debere. Hæc autem collectio satis aperte convincit esse mala, eo quod sæpenumero contingere videmus, ut de aliqua re aliquid statuat ad mores hominum corrigendos, quod cum postea experientia docente cognoscatur illud alia ex parte posse multo magis nocere, & jam sæpe noquisse, abrogata lex in totum. Olim in nocturnis vigiliis curtebant ad sepulchra martyrum, viri, uxores, puellæ, pueri, monachi, virgines sacræ, nullumque hominum genus non veniebat. Cui rei cum olim detraheret Vigilantius, scripsit adversus eum beatus Hieronymus tam acerbe, ut ipse Erasmus in argumento illius libelli per eum edito, cogatur desiderare modestiam in beato Hieronymo. Id autem quod tunc beatus Hieronymus tam vehementer laudabat, flagitia quæ sub umbra pietatis admittentur, persuaserunt ut profus tolleretur. Neque hoc per solam desuetudinem abrogatum est, sed per Concilii definitionem. Concilium quidem Elibertinum, cap. 35. suorum decretorum sic ait: „Placuit prohiberi ne feminæ in cæmeterio pervigilent, eo quod sæpe sub obtentu orationis, scelera latenter committant.“ Hæc Concilium. Cur non etiam Erasmus innovare vult illas nocturnas vigiliis, cum videat eas olim fuisse tam celebres, tamque ex animo à Hieronymo laudatas? Hoc autem non facit, immo potius censet merito fuisse sublatas. Olim etiam corpus Domini dabatur in manus, quod secum quisque domum portabat: ut cum vellent, domi acciperent. Hoc ex lib. 6. cap. 33. Historiæ Ecclesiasticæ Eusebii facillime colligitur. At quum deprehensi fuerint multi qui tractarent

autem verius in Christi nomine potest peti, quam quum pro Ecclesiæ reformatione petimus, quam ipse acquisivit sanguine suo? Quod si non tam cito imperant, nec ipsi desperant, nec alii diffidere debent: quoniam sæpe Deus donare disert, ut ferventiores in petitione faciat. Sic fecisse legimus Chananæ, (*Math. 15.*) cui vis petenti negare visus est, tamen tertio petenti, & se canem fatenti, seipsum minime denegavit. Mariam etiam Magdalenam esse diu prope monumentum plorantem tulit, tandem seipsum illi manifestans eam consolatus est. (*Joann. 20.*) Quid ergo prohibet ut non idem Ecclesiæ suæ nunc facturum speremus? Nonne olim æque dejecta fuit Synagoga? Nonne tunc æque prævaricatores divinarum legum fuerunt Pontifices, ut nunc Papæ? Sacerdotes illi, ut nunc isti? Pharisei tunc, ut nunc monachi? Immo multo magis, ut sacra testatur historia, præcipue libri Regum & Machabæorum. Sæpe tamen desperatis jam rebus, Deus synagogæ suæ magnifice providit, in meliorem statum revocans. Nam semel ex captivitate Babylonica asserit, iterum Mathatias manus Antiochum eiecit, civitatem recuperat, templum purificat. Quid ergo puramus eum nunc facturum? Deest forte nunc Hieremias qui Ecclesiam squalidam & pene solam deplorat? aut deerit Ecclesiæ suæ alter Mathathias vel Helias zelotes qui pro domino zelatur? Audi quid dominus dicat Helias credenti se solum mansisse in Israel: (*3. Reg. 19.*) *Reliqui mihi septem millia virorum qui non curvaverunt genua sua ante Baal.* Quid ergo dicemus? Numquid abbreviata est manus domini, ut non possit eadem nunc præstare Ecclesiæ quæ olim synagogæ? Aut forte benignitas ejus diminuta est, ut quæ pro synagoga egit, nunc pro Ecclesia quam acquisivit sanguine suo, facere dedignetur? Absit, cum ipse per quemdam Prophetam (*Aggæ. 2.*) promiserit majorem futuram gloriam domus istius novissimæ, plusquam primæ. Hæc igitur omnia cum viri sancti, quibus Ecclesia minime caret, hodie cognoscant, gemunt, Deumque orant ut præsentibus malis medeantur, quibus impares se esse cognoscunt, atque ideo medelam apponere negligunt timentes ne id eveniat quod olim Romæ ex nova lege Agraria per Gracchos promulgata contigisse referunt historice. Hi enim legem dicere ausi sunt de agris dividendis quos perperam occupaverat nobilitas. Sed ut dicit beatus Augustinus (*Lib. 3. de Civit. Dei cap. 24.*) tam vetustam iniquitatem audere convellere, periculosissimum, immo vero, ut ipsa res docuit, perniciosissimum fuit. Nam re infecta, magna utriusque ordinis populi Romani multitudo pro hac re interfecta est, & ipsi etiam Gracchi qui seditionis causa fuerant, in ipsa seditione sunt occisi. Satiis ergo esset mala, quæ nunc Ecclesia patitur, tolerare, quam pro his tollendis seditionem in Ecclesia excitare, quæ majus sit malum, cum ex ipsa multo pejora nascantur, ut nunc pro dolor! jam experimur. Ecce ergo ostendimus omnes (ut arbitrator) hæresum intrinsicas causas, & quibus aliquæ omnino vitiosæ sunt, immo vitia ipsa, videlicet immodicus amor sui, gloriæ cupiditas, carnis illecebra, avaritia, ambitio. Aliæ indifferentes sunt, quoniam nunquam male sunt nisi ex male utentium vitio, ut est librorum gentilium lectio, zelus. Nam hic si discretione regatur, maxime in Dei honorem cedit: illa vero, si cauta addit eorum quæ leguntur examinatio, valde adjuvare potest. Qui ergo ab hæresibus discedere vult, primum omnium Deum oret ut suum intellectum illuminet: deinde vitia illa extirpare nitatur. Quod si casu aliquod vitium ex infirmitate lapsus fuerit, non ita illi

adhæreat voluntas, ut ad se trahat intellectum. Si per campos librorum Ethnicorum spatari contingat, caveat ne dum solamen quaerit, à colubro incautus morderetur: aut dum flores colligit, spinis pungatur. Demum si Dei aut religionis in se senserit zelum, frænum imponat, ne dum effrenatus currit, se & alios obruant.

CAPUT XIII.

De aliis causis, visque externis, unde hæreses oriuntur.

Præter has omnes quas jam enumeravimus hæresum causas atque origines, aliæ adhuc tres supersunt, aliis tamen præsertim aliquantum dissimiles: quoniam illæ de quibus hucusque locuti sumus, eidem hæretico ad sunt: quapropter causæ intrinsicæ merito appellari possunt, quoniam sunt causæ ut illa eadem persona cui insunt, aut hæreses excitet, aut jam exortas tueatur. At istæ de quibus nunc loqui paramus non eisdem personis quibus adjacent, sed aliis præbent causam & occasionem hæreses suscitandi: atque ideo extrinsecam causarum nomen illis tribuimus, quoniam extra illam personam, quæ hæreses tueatur, sunt. Prima igitur harum est prælatorum negligentia, qui adeo sunt scordes & ignavi, ut gregi sibi commissio nequaquam intendant, sed aliis rebus quæ ab eorum officio longissime absunt. Prælatorum siquidem munus est vigilare super gregem sibi commissum, non scilicet aliquid superveniat quod gregi possit nocere. Unde quum Christus verus & bonus omnium pastor nascitur, dicit Lucas cap. 2. *Quod pastores erant in regione eadem vigilantes, & custodientes vigilas noctis super gregem suum.* Quod exponens Ambrosius, ait: *„ Videte Ecclesiæ surgentes exordium. Christus nascitur, & pastores vigilare cœperunt, qui gentium greges pedum modo ante viventes, in caulam domini congregarent, ne quos spiritualium bestiarum per effusam noctium tenebras patenter incursum. Et bene pastores vigilat, quos bonus pastor informat. Grex igitur populus, nos sæculum, pastores sunt sacerdotum. „ Hæc ille. Et Paulus sacerdotis & Episcopos alloquens ait: (*Act. 20.*) *Attendite vobis & gregi vestro in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivistis sanguine suo.* Hoc enim est pastoris munus, videlicet gregi sibi commissio prospicere, ejus curam sollicitam gerere, quod ex ejus nomine facile est colligere. Episcopus enim Græce, superintendens dicitur Latine: ab epi præpositione Græca, quæ Latine reddita valet tantum ac super: & scopos Græce valet tantum ut Latine custos aut speculator. Hinc Episcopus dicitur qui super aliorum custodiam vigilat. Hac ratione juxta Paulum tenemur obedire Prælati, quia videlicet illi tenentur vigilare pro nobis. *Obedite*, inquit (*Hebr. 13.*) *præpositis vestris, ipsi enim vigilat pro vobis reddituri rationem.* Qualiter ergo Pastor aut Episcopus dici potest, cui nulla est cura de ovibus? qui nec vidit unquam gregem sibi commissum, sed per curias principum divagatur? *Ego*, inquit Christus (*Joann. 10.*) *sum Pastor bonus.* Sed quare bonus Pastor? Quia ego, inquit, cognosco oves meas, & cognoscunt me meæ. Quibus verbis apertissime convincitur pessimum eum esse Pastorem, qui nec oves cognoscit, nec à suis cognoscitur ovibus. Istorum autem adeo multus est numerus, ut boni pastores ad eos relati sint tamquam gemmæ ad aliorum vitium lapidum numerum comparatæ. Unde evenit ut si forte hæreticus aliquis suum venenum spargere populo cœperit, tanto audacius & liberius conciliaret, decimas non aliter quam elemosynas sacer-*

ovi-

ovibus prospiciens, illi obstrae conerit, & antidotum contra sua venena præbeat. Scit enim non esse pastorem, sed mercenarium: quapropter etiam si videat lupum venientem, fugit, quia non est illi cura de ovibus: quapropter lupus rapit & dispergit oves. Quis autem verius dispergit, quam hæreticus, qui eos decipi ab illo unico Ecclesiæ ovili separat quare merito lupi nomine hæreticum intelligere possimus. Si ergo videns lupum venientem fugit, quid putas eum facturum qui nusquam oves vidit, nec scit an lupus eas unquam invaserit, aut morbidum quid susceperint? De hoc ergo non dubitarem eum potius lupum quam mercenarium appellare: quoniam hæc est illi unica cura & sollicitudo, ut decimat & tondet, ut sanguinem ejus fugat, non autem ut pascat. (*Her. 11.*) Isti sunt illi multi pastores qui demoliti sunt vineam domini, id est, Ecclesiam, Nimia siquidem pastorum negligentia est in causa ut non solum liberum sit cuique pro libito sentire, sed etiam ea quæ senserit, impune docere. Nam ut est in parabola seminantis apud Matthæum 13. *Dum dormiunt homines, inimicus homo superfeminavit zizania in medio tritici.* Semen bonum quid sit, ipsamet veritas exponit, dicens esse verbum Dei, quod seminatum est primo ab ipso Christo, qui nobis veram & sanam doctrinam dedit. Ad hujus autem seminis custodiam deputati sunt Episcopi & Sacerdotes, quibus est creditum verbum Dei, quorum interest docere. Sed isti homines, Episcopi scilicet, & Sacerdotes, dormiunt, voluptati inserviunt, nullamque profusus suorum ovium curam gerunt. Quapropter inimicus homo occasione inde sumpta superfeminavit zizania falsæ doctrinæ, superfeminavit quidem, sed in medio tritici, quia hoc est solumne hæreticis, quo facilius atque securius nocent, ut semper suam hæresim & erroneam doctrinam quibusdam aliis veris & catholicis permisceant. Hujus autem superjacti perverbi seminis causa est prælatorum somnus tam altus, ut stertere videantur. De hac re cum tot possint narrari exempla, unicum tamen referam dumtaxat, quod nunc quasi oculis nostris aspiciamus, quamvis ejus origo sit aliquanto vetustior. Narrat enim Aneas Syl. in lib. de origin. Bohemorum cap. 35. quod Hussitarum hæresis (cujus auctor extitit quidam Huss Bohemus) cœpit sub Venceslao Bohemorum Rege, circa annum domini 1400. Huic autem calamitati Episcopus Pragensis obviam ire studuit priusquam præfatus Joannes Huss amplius debaccharetur. Qui quum esset consilio & animo illustris, libros Joannis Vviclephi, à quibus Joannes Huss suum venenum hauriebat, ad se ferri, omnesque doctorum virorum adhibito consilio publice concremari jussit. Supra ducenta volumina fuisse traduntur, pulcherrime conscripta, tegumentis pretiosis ornata. Joanni Huss prædicatio est interdita, adjectæque insuper minæ, si quando priores in populum errores vulgare auderet. Qua de causa Joannes Huss ex Praga, ubi publicum est Bohemorum gymnasium, recessit, & in villam Huss, ubi illi origo fuit, & à qua cognomen sumpserat, se recepit. Nec tamen ibi insaniam deposuit: quia quantum antea diligentia Pragensis Episcopi Joanni obtulit, tantum postea aliorum Episcoporum & sæcularium dominorum negligentia, ad quorum dominia confugit, illius dementia vires auxit. Permittente enim Domino illius oppidi Huss, ad quod tamquam ad refugium venerat Joannes, vocare plebes, ac docere non destitit, multa in Romanum Pontificem, multa in reliquis Ecclesiæ Pontifices maledicta congens. Ut autem populi animos sibi magis ac magis conciliaret, decimas non aliter quam elemosynas sacer-

dotibus debitas adstræbat. Quam autem hoc malum dies grassaretur, & totam pene vastaret Bohemiam, nuntiatum est Venceslao Regi ut huic calamitati mederetur: quam quum facillime tollere posset, per focordiam & ignaviam neglexit. Quo factum est, ut postea etiam quum voluit, non potuerit: quoniam jam totum ferme regnum hac peste laborabat, & nunc pro dolor! laborat. Pro cuius hæresis defensione totum regnum ad hunc usque diem obedientiam Ecclesiæ Romanæ subtraxit. Quot autem bella pro hujusmodi hæresi extirpanda fuerint commissa, non est opus nunc enarrare: ea tamen satis longe persequitur Aneas Sylvius. Quod si aliorum Episcoporum & Regis Venceslai tanta fuisset diligentia in opprimenda hæresi quum oriebat, ut fuerat Episcopi Pragensis, nec ad tot bella & tam cruenta unquam fuisset de ventum, nec regnum totum fuisset tamdiu illo veneno infectum. Secunda hæresum causa est defectus prædicationis verbi Dei, quamquam hæc etiam ad superiorem referri possit. Nam quod populus careat prædicatione verbi Dei, culpa est Prælatorum, ad quos ex officio spectat docere populum. His enim dicitur: (*Math. ult.*) *Prædicat Evangelium omni creatura, his præcipitur ut oves verbo doctrinæ pascant.* Petro siquidem dictum est: (*Joann. 21.*) *Pasce oves meas.* Et idem Petrus omnibus Prælati ait: *1. 5. Pascite qui in vobis est gregem.* Quis autem verior animæ pastus quam verbum Dei, quod animam non solum nutrit, verum etiam impinguit? Et ideo non sine causa Hieremias plorat, dicens (*Tre. 4.*) *Parvuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.* Ad Prælatos etiam spectat illuminare populum, qui in tenebris ignorantie jacet. Quod autem aliud lumen ab eis adhiberi potest, nisi prædicatio verbi Dei? *Lucerna*, inquit *Psalm.* (*Psalm. 118.*) *pedibus meis verbum tuum, & lumen seminis meis.* Et iterum: *Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat parvulis.* Si ergo ab aliquo lumen quo dirigitur, subtrahas: nonne in tenebris ambulans offenderet sæpissime? Non ergo mirum si subtrahat verbi Dei prædicatione à populo, populus erret, immo potius mirandum esse si, non audito unquam verbo Dei, populus recte semper sentiret in fide, quoniam cum ea quæ credimus, humani intellectus fragilitatem excedant, ad ea percipienda assurgere ex seipso nemo potest. Oportet enim prius credere, ut postea intelligatur. *Nisi enim credideritis*, inquit *Bsaia cap. 6. non intelligetis.* Credere autem sine prædicatione non esse possibile testatur Paulus: (*Rom. 10.*) *Quomodo*, inquit, *credent ei quæ non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante?* Et paucis interjectis colligit: *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei.* Hujus rei non est opus multa exempla proponere, cum ubique terrarum, & ubique gentium sit expertum plurimos verari errores apud rusticos & agricolas homines, maxime apud eos qui deserta incolunt, qui à communione hominum longissime absunt. Quod non ob aliam causam evenire constat, quam quod verbum Dei non audiunt, unde doceri possent: quo deficiente adstat illico malignus ille hostis, semper ad nocendum paratus, eorumque affectus primo, postea vero intellectus pervertit, & in plures detrudit errores. De hac re testimonia locupletissima potest nobis nostra ministrare Hispania, in qua citra decem annos in ea parte Cantabriæ quæ nunc Navarra dicitur, & Biscaja, apud eos homines qui montana incolunt, varii inventi sunt errores, multæ superstitiones, variæ idololatriæ: adeo ut dæmonem ipsum in figura capri se illis ostendentes venerarentur.

Quod

indigne, & ad artes magicas abuterentur, abrogata est consuetudo. Nullus, ut opinor, est hunc homo vere catholicus prudensque, qui consulere velit ut Eucharistia iterum laicis datur in manus domum suam deportanda, quamvis olim usque ad tempora Cornelii Papæ factum esse constet. Fatemur ergo olim sacros libros in linguam vulgarem fuisse translatos, nec tamen ideo simile fieri expedit, quoniam experientia docente didicimus, hæc de causa plures idiotas fuisse lapsos in multos execrandos errores. Nam etsi pauci fuerunt idiotæ hæresum auctores, multi tamen fuerunt & nunc hodie sunt hæresum fautores. Lutherus certe est hæresis auctor, & princeps exiit, unus tamen homo erat qui facile à potestate seculari compelli poterat: ideo curavit enixe populi animos sibi conciliare, quo securius rem agere posset. Ut autem hoc assequeretur, nulla fuit ei viâ facilior viâ, quam si libros sacros, & sua dogmata in linguam vulgarem vertisset: & ita ut credidit, evenit. Nam hæc occasio inter alias non parva fuit, ut totus pene populus illi adhereret. Secundo in sui propositi confirmationem addit Erasmus dicens, quod quicquid est hæresicon in orbe, totum fere natum est, vel ex philosophia, vel ex ipsis sacris litteris perperam intellectis. Et à Philosophorum libris nullus arceat, nullus ergo à sacris litteris debet submoveri. Quis non videt latissimum esse discrimen etiam in re de qua loquimur inter gentiliam libris, & sacras litteras? Sacras enim litteras omnis fidelis sic legit, ut divina oracula: quapropter nec illis contradicere, nec de illis dubitare audeat, sed constanti animo tenet quicquid sibi legerit. Quapropter si aliquid perperam intellexerit, non minus constanti animo credit quam reliqua, quoniam juxta sensum quem ille accepit, putat illa verba esse accipienda: & ita errorem suum ita tenaciter defendit, velut id quod credit esse divinum oraculum. At Philosophorum libros nullus Christo initiatus ita legit ut divina oracula, nisi forte quis demens sit: sed legit ut libros hominum, qui quantumlibet fuerint docti, poterunt tamen errare, & ita non timet ab illis dissentire, aut de eorum sententia dubitare. Verum quoniam contingit sæpissime, ut propter argumenta belle disposita, quæ apud eos leguntur, aut propter eorum elegantem dicendi styllum, in illorum philosophorum trahantur errores, ideo non sine causa jam superioris monuimus libros Gentilium cum magna cautela esse legendos. Cum ergo plus nocuissent inferatur ex libris sacris in linguam vulgarem versis, quam ex lectione Gentilium Philosophorum, merito illud inhibetur, etiam si de alio nulla fiat prohibitio. Puto Erasmus boni consultiurum, quod ab illo in hac parte discessimus. Nam & ipse non semel docet liberum esse cuique ab hominis cuiusque sententia dissentere, etiam si sanctus ille fuerit, modo cum reverentia, & aliqua ratione adductus id faciat. Sive autem bene sive male accipiat, ego ab instituto meo quo pro catholica fide pug-nare decrevi, nunquam discedam.

CAPUT XIV.

De hæreticis agnoscendis.

NON parva res est, hæreticos à veris catholicis discernere, cum propter rei utilitatem, tum etiam propter ejusdem difficultatem: utilitas certe est maxima, propterea quod multi pallio nominis christiani

operati, suas hæreses spargunt, suaque venenosa dogmata populo venditant: quem tanto facilius decipiunt, & in suos trahunt errores, quanto ipsi magis à populo reputantur fideles, & vere catholici. Ideo Christus sollicitam nostri curam gerens, ac prævidens plures hæreticos sub nomine christiano venturos, admonet dicens: (Matt. 7.) *Attendite à falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Et Joannes in sua prima catholica epistola ait: *Charissimi nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus an ex Deo sint, quoniam multi pseudopropheta exierunt in mundum.* Difficultas autem inde cognoscitur, quod hæretici non eundem modum observant, sed suus cuique mos, & mille eorum species, & rerum discolor usus. Quidam enim eorum occultantur ut sanctiores appareant, ut facilius mentes ignorantium decipere possint: unde de illis Job dicit cap. 30. *In desertis habitabat torrentium, & in cavernis terra.* In cavernis hæretici habitant, quia plerumque errorem suum non audent publice prædicare, ne à sapientioribus illis resistatur, procurant latenter & clamulo se imperitis ingerere, ut illos securus in suum errorem trahant. Hinc est quod apud Salomonem mulier quæ typum hæresicos tenet, dicit: (Prov. 9.) *Aqua furiva dulcioris sunt, & panis absconditus suavior.* Quod tanto periculosius quanto occultius sit, quia difficilius illi veneno potest mædici. Quidam hoc publice, & adco licentius faciunt, quanto magis sibi persuadent suum posse errorem melius rueri. Quidam ut facilius suam aliis persuadeant errorem, curant sanctiores apparere, & multa mirabilia operari, ut quanto meliores existimantur, tanto facilius illis credatur. Quidam vice versa, aliorum existimationem contententes, nec de ea ullo pacto curantes, hominibus pessimæ vitæ junguntur, ut ad optata vitia peringant, & suorum errorum faciles & libentes habeant ministros. Nam qui vitia pro virtutibus commendat: aut qui virtutes velut vitia rejicit, nullos inveniet in eum propensiores, quam eos qui sunt ad illa vitia, quæ ille laudat, proclives. Quomodo sint ergo hæreticorum mores varii, ingenique diversa, difficile esset certam præscribere regulam qua cognosci valeant, nisi Salvator nobis eam reliquisset. Is enim summus, & optimus pastor, atque magister, cum præmonuisset nos ut à falsis prophetis caveremus: modum quo eos cognosceremus adjunxit, dicens: (Matt. 7.) *A fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt de spinis ubas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona, fructus bonos facit: mala autem arbor malos fructus facit. Non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala fructus bonos facere.* Cum tamen hæreticorum fructus, ut jam diximus, sint varii, nec omnibus iidem, restat ut eadem semper maneat difficultas. Verum quamvis tot sint hæreticorum mores varii, si tamen est aliquis forte modus illis omnibus communis, velut eorum omnium genus, ab eo facile cognosci poterunt. Ego autem re(ut dicebat) attentius considerata, tres, aut quatuor hæreticorum mores invenio, illis omnibus communes, ex quibus facile quisque conjiciet an quis doctor in suspicionem hæretici incidere merito debeat, an non. Prima ergo, & nescio an omnium maxima conjectura est, velle res novas, & quæ parum conducunt, prædicare, aut docere. Qui enim rerum novarum est amicus, & eas semper querit ut prædicet, aut doceat, signum est quod placere vult, quod existimationem sui in populo querit, quod seipsum vult prædicare, non Jesum Christum: ex quo con-

vincitur eum à semetipso loqui, & non à Deo: quoniam ut est apud Joann. cap. 7. *Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam querit.* Qui autem propriam gloriam querit, eamque per novæ doctrinæ prædicationem captandam sperat, etiam si quid erroneum invenerit, ipsa novitate delectatus probabit, & sperans se inde gloriam habiturum, non solum prædicare non metuet, immo tamquam preciosam gemmam populo venditabit. Præterea ipsa doctrinæ novitas est de se suspecta, quoniam Christus, & Apostoli ejus sufficientem doctrinam ad vitam æternam consequendam dederunt. Nec post legem à Christo datam est alia lex iterum à Deo danda, quoniam testamentum hoc est æternum. Si ergo aliquid novi tunc prædicatur, cujus nec vestigium habetur in Ecclesia relicto ab Apostolis usque ad hunc diem, ipsa rei novitate est suspectum, quoniam tunc oporteret fateri Apostolos non perfectos, aut sufficienter prædicasse Evangelium, Ecclesiamque quam docendam Spiritus Sanctus suscepit, tam longo tempore fuisse in tenebris ignorantie. Beatus Augustinus in libro de Ratione Animæ ad Optatum, multis de anima opinionem errans, de quadam eorum, credite esse erroneam, nec tamen illam se posse expugnare concedens, ait: Ipsa tamen sola novitate displicet. Et Aeneas Sylvius loquens de Joanne Hus, Bohemorum hæresiarcha, libro de Origine Bohemorum, cap. 35. dicit, quod peregrinas semper & novas opiniones amabat. Rursus beatus Paulus sæpe hanc doctrinam novitatem condemnat, & velut damnatam fugiendam esse præcipit. Unde in prima ad Timoth. epistola dicit: *O Timothee depositum custodi: devotius prophanas vocum novitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt.* Deinde qui novam conatur inducere doctrinam, eam debet efficacissimis eisque evidentissimis argumentis probare, & quod majus est, si doctrina talis est, ut ad vitam æternam consequendam necessaria esse prædicetur, debet eam evidentissima miraculorum operatione confirmare. Sic enim factum esse reperimus quoties à Deo nova doctrina populo est mandata. Primo enim cum Moses mittitur ad Pharaonem, (Exod. 3.) non audeat ire, eo quod timebat ne illi propter rei novitatem quam erat Pharaoni dicturus, non crederet Pharaon, aut reliqui Ægyptii. Quapropter illi Deus concessit potestatem miracula faciendi coram Pharaone, & Ægyptiis, ut visa miraculorum evidentissima operatione, persuaderentur ad credendum his, quæ Moses illis dicturus erat. Deinde Dominus & novam mundo prædicans legem, ac veteris legis novam, & veram intelligentiam pandens, miraculis certissimis suam doctrinam confirmat. Postquam enim sermonem prolixum coram discipulis suis aliusque hominibus fecit Dominus in monte, in quo sermone docuit eos præcepta decalogi juxta verum eorum sensum, continuo post sermone finito miraculum operatus est: cum videlicet leproso petenti, atque dicenti: (Matt. 8.) *Domine, si vis, potest me mundare,* respondit: *Volo mundare. Et conspexit mundatus est à lepra.* Neque hoc casu factum esse putes, ut finito sermone illico Dominus coram populo qui eum audierat, sanet leprosum. Causam enim hujus facti Hieron. super 8. cap. Matt. assignat, dicens: „ Recte „ post prædicationem atque doctrinam, signi offeruntur occasio, ut pro virtutum miracula, præteritis apud „ audientes sermo firmetur. “ Hæc Hieronymus. Quod si talia miracula Christus non fuisset operatus, per quæ homines allicerentur in ejus doctrinam, ipsis Judæis

tunc non credentibus nulla fuisset propter hoc culpa imputata. Ipse enim Christus, ait: (Joann. 15.) *Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Unde clarissime convincitur esse necessariam miraculorum operationem ad tam excellentis doctrinæ, ut est Evangelica, confirmationem. Prædicato insuper per Christum Evangelio, & plurimis ab eo miraculis confirmato, cum Apostoli post Christi in caelos ascensionem per diversas nationes Evangelium prædicant, diversorum miraculorum operatione confirmant. De illis enim ait Marcus: (ult. cap.) *Illi autem profecti prædicaverunt ubique, domino cooperante, & sermonem confirmant sequentibus signis.* Beatus Ambrosius exponens illud ad Romanos primo: *Per quem accepimus gratiam, &c.* sic ait: „ Testis enim doctrinæ virtus est, ut quia quod „ prædicatur incredibile mundo est, gestis fieri credibile. “ Hæc ille. Et Beda, libro 3. super Lucam, cap. septimo: „ Concessa, inquit, primo potestate signorum misit prædicare regnum Dei, ut promissorum magnitudinem attesteretur etiam magnitudo factorum, fidemque verbis „ daret virtus ostensa: & nova facerent qui nova prædicarent. “ Hæc Beda. Ex his ergo omnibus colligimus, novam de fide doctrinam debere certissimis evidentissimisque miraculis confirmari. Quod si quid novum sine talium miraculorum confirmatione prædicatur, ipsa novitate est suspectum. Et qui talibus novitatibus delectatur, easque inquit anxius, ut inde inane capret gloriam, hæc sola ratione conjicio eum esse hæreticum, aut in hæresim pronum, & qui facile in eam labetur. In hac parte adeo nobis faver Lutherus, ut in seipsum verterit manus, non considerans forte quod loquebatur. Is enim volens attruere nulli homini quantumlibet docto, quantumlibet etiam sancto debere fidem adhiberi, nisi suam doctrinam apertissimis sacre scripturæ testimoniis comprobaverit, in proemio sui libri de Captivitate Babylonica, sic ait: *Legimus in Actis Apostolorum, quod si qui cum omni aviditate verbum Pauli audierant, quotidie scrutabantur scripturas si hæc ita haberent. Si ergo Pauli Evangelium, seu novum testamentum oportuit probari per veterem scripturam, an ita haberet, qui tamen habuit auctoritatem à Deo sibi datam sicut Apostolus, ut ejus verbo crederetur, quid nos facimus, qui Patrum dicta, quorum nulli fuit auctoritas nova docendi, sed tantum accepta per Apostolos conservandi, nolimus ad scripturæ judicium vocari? Hæc Lutherus. Nullus est (ut opinor) adeo demens, qui renuat cuiusvis hominis dicta vocari ad iudicium scripturæ, quoniam non juravimus in verba hominis, sed in verba Dei: neque captivare oportet intellectum nostrum in obsequium hominum, sed in obsequium Christi. Permittimus ergo sanctorum dicta vocari ad iudicium quidem scripturæ, non autem ad iudicium Lutheri: ad iudicium quidem scripturæ, sed non ut à Lutheri intelligitur. Iudicium enim scripturæ hoc est interpretatio sacre scripturæ ut alias jam docuimus, non manet penes Lutherum, sed penes totam Ecclesiam. Quod autem ait non licere alicui nova docere, consentimus ei. Verum si nulli sanctorum licuit nova docere, sed tantum accepta per Apostolos conservare, quare tibi Lutheri licet ut novitates excitare? Numquid non est novum dogma omnes Christianos esse sacerdotes? Numquid est nova doctrina qua asserit, ad Eucharistia assumptionem non esse necessarium, prius animum per contritionem, & peccatorum confessionem expurgari? Nonne novum est dogma servum esse, & non liberum hominis*

arbitrium? Nonne nova est hæc sententia, nulla bona opera esse necessaria, sed solam fidem sufficere ad vitam æternam consequendam? Numquid non est etiam novum dogma, Concilia generalia probe (ut decet) congregata posse in fide errare, atque ideo eorum decretis nos minime obligari? Nova certe sunt hæc omnia, nisi forte dicas id eo non esse nova, quia alii ante te hæretici illa confixerunt. Hoc enim est tibi peculiare, ut raro ex vino defecato, sed ex fecibus ab Ecclesia rejectis sapissime haurias. Verum etsi hoc ita se habeat, ea tamen quæ semel antiquata sunt, incipiunt aliquando esse nova, quia tunc renovantur. Sic quamvis errores tuos plures ex Valdensibus, Vviclephitis, aliisque huiusmodi farinae hominibus hauseris, quia tamen eos jam diu ab Ecclesia rejectos atque explosos refumpisti, & velut jam diu sepultos ab inferis suscitasti, ideo errores tui novi nunc sunt ac dicuntur. Si ergo hæc nova, & tamen asseris, pertinaciterque tueris, quæ numquam per Apostolos tradita, neque ab eorum successoribus conservata sunt, numquid non incidisti in foveam quam fecisti, & laqueum quem parasti aliorum pedibus, quum dixisti nemini licere nova dogmata prædicare, sed tantum ab Apostolis accepta conservare? Tibi ergo qui novas inducis doctrinas, incumbat probare quæ asseris, & eaque miraculis apertissimis confirmare, prout fecit Christus, & ejus Apostoli fecerunt. Nobis autem qui tam vetustam totius Catholicæ Ecclesiæ fidem tenemus, non incumbit probare, cum jam non sit nova dicenda doctrina, quæ per tot sæcula est ad hunc usque diem conservata, & tot miraculis confirmata: quapropter non est opus ut non probemus quæ jam probata atque confirmata sunt. Secunda conjectura ex qua subodorari possimus hæreticum, est nimia libertas in pronunciando, ad quam sunt aliqui adeo proclives, ut non dubitent quicquid in buccam venerit asserere. Quod autem semel prodidit definiendi temeritas, superbia postmodum tuetur, & sapissime auget pertinacia: quoniam superbia suadente fit, ut quod semel temere dictum est, recantare nolit: quapropter errori adjuncta pertinacia, consummatum facit hæreticum. Qui ergo ita liberrime de rebus feriis & ad fidem spectantibus pronuntiat, & quacumque facillima ratione persuasus, sine ulteriore investigatione, aut doctorum aliorum virorum consilio, statim decernit sibi ipsi fidens, hic certe merito suspicionem hæretici incurrit, ut hæreticus esse putetur, vel in hæresim eum citissime lapsurum credatur. Unde beatus Jacobus ep. 1. ait: *Si quis putat se religiosum esse non refranans linguam suam, sed seducens cor suum, huius vana est religio.* Et iterum cap. 3. *Lingua inquietum malum, plena veneno mortifero.* Quapropter Beatus Gregorius exponens illud Job

Respondete quæso absque contentione, & loquentes, id quod justum est judicate, sic ait: „ Qui in dictis suis reprobationem metuit, ipse prius debet examinare quod dicit, quatenus inter cor & linguam, æquus quidam discretus, utique arbiter sedeat, subtiliter pensans, si recta verba, cor offerat, quæ utiliter suscipiens ad auditorum iudicium lingua perducatur. Beatus igitur Job, sua contra „ amicos agens, sed contra hæreticos nostra denuncians, „ præcipationem loquentium reprehendit, atque ad eorum mentem verba recolligit, dicens: Loquentes, id „ quod justum est judicate: ac si aperte diceret: Si in eo „ quo ad nos per egressum loquutionis exitis, reprehenditis, non vultis, inus justitiæ libram tenete, ut tantum foris quod dicitur, ex veritatis pondere placeat, quantum hoc interius trutina discretionis pensat. Huc utique Gregorius. Tertium unde conjicere licet aliquem esse hæreticum, est id quod ferme omnibus hæreticis est proprium, ut videlicet si quis eum correxerit, ut ab errore suo revocet, offendant illico impatientiam. Quia in re, quantumcumque hypocrita sit, & sanctus videri curet, eorum hypocritis inde detegitur, quod simul atque a quopiam fuerit admonitus, statim pro beneficio regetur maledictum, convitiis & contumeliis insanians, impatiens ab alio doceri. Si enim commonefacis ut ab errore respiciatur, non emendatior, verum deterior & pestilentior evadit. De his ait Paulus: (1. Tim. 4.) *Mali homines & seductores proficient in pejus, in errorem mittentes, & ipsi errantes.* Hujus rei apertissimum se nobis præbuit exemplum Lutherus: qui cum pauculos quosdam à principio effutisse errores, de eis admonitus à pluribus doctis viris, tantum abfuit ut recantare vellet, ut peiores multo plures addiderit errores. Deinde vero quum à serenissimo Anglorum Rege per scripturam fuisset correctus, cumque regatarij illi debuissent, aut saltem modeste respondere, convitiis & injuriis eum affect. Demum cum à summo Pontifice Leone decimo admonitus obedire nollet, bonus pastor, ne ovis putrida reliquas attacki inficeret oves, ab ovili Ecclesiæ procul abegit. Hujus autem censurae Lutherus impatiens, cepit debacchari in Pontificem Romanum & reliquos omnes Ecclesiæ ordines. Hoc igitur manifestum est hæretici signum, medicinam nullam ferre, nullam manum medicantis admittite: unde evenit, ut insanabilis permaneat. Quomodo enim curari potest, qui se tractari non patitur? aut quomodo tractari potest, quem si quid doces, nugatur? si quid mones, irascitur? si quid horris, obnititur? si quid placas, incenditur? Efficacissima igitur est conjectura ex correctionis impatientia conjicere aliquem esse hæreticum, quia ostendit pettinaciam quæ consummatum efficit hæreticum.

FINIS LIBRI PRIMI.

ADVERSUS HÆRESES.

LIBER SECUNDUS.

PRÆFATIO.

Hactenus de his, quæ ad revincendas hæreses necessaria erant, differimus. Arma namque ostendimus utrisque communia, quibus & nos adversus hæreticos pugnare debemus, & hæretici adversus nos. Judices signavimus, sub quibus certaminis periculum subeundum erit, penes quos potestas sita est de victoria censendi: quod maxime etiam necessarium fuerat, quoniam his sublati nullus unquam foret belli finis. Nam cum gloria cupiditate omnes tangamur, nullus erit qui hastam in certamine abjicere velit, aut herbam porrigere hosti: atque ideo hac ratione esse sine fine bellandum, nisi Ecclesia iudice alter cedere cogatur arena, præcipue quum il contra quos acturi sumus, filii dura cervice, & indomabili corde sint. Omnibus ergo (ut decebat) ad bellum paratis, opus est jam ut in campum descendamus, mansue inter nos conferere incipiamus. Non tamen adversus omnes hæreses simul, nec adversus omnium hæreticorum aciem pugnare decrevi, sed ad singulare certamen quamlibet scorsim hæresim provocare. Hæreses autem ipsæ non juxta tempora in quibus ortæ sunt (ut in præfatione totius operis statuimus) sed juxta rerum materias, circa quas versantur, distribuuntur. Ut autem ex hoc nostro labore facilius lector proficere possit, talis servabitur ordo, ut rebus circa quas ortæ sunt hæreses, juxta alphabeti ordinem dispositis, sub unaquaque dictione illæ constituantur hæreses, quæ ad rem per vocem illam significatam pertinere videbuntur. Cum ergo prima Alphabeti littera sit A, eas primum oportebit pertractare res, quarum nomina ab ea littera initium capiunt. Ab adoratione igitur auspicandam censui, ut primum omnium, tamquam de prima Dei præcepto, quid nos revereri, aut adorare oporteat, sciamus.

ADORATIO.

ANTER omnes quæ hucusque ortæ sunt hæreses, duas tantum apud omnes quos evolvi auctores (qui Deo teste satis magno sunt numero) reperio, quæ sub hac inscriptione merito collocari debeant. Prima hæresis est, quæ adstruit crucem dominicam nullo pacto esse adorandam. Hujus erroris dux arque magister fuit Claudius quidam Taurinensis Episcopus, ut testatur Thomas Vvalden. in lib. de sacramentalibus, titulo secundo, cap. 16. adducto pro hac re testimonio ex Chronicis Ivonis Carnotensis, quæ fateor me non vidisse. Quo autem tempore hæc pestis vigerit quum ille subsciverit, apud alium invenire non potui. Hanc eandem hæresim jam sepulchram, ab inferis suscitavit post aliquot annos quidam Joannes Vvicleph, ut testatur idem Thomas Vvalden. loco proxime citato. Hic Joannes Vvicleph Anglicus fuit, sacerdos, magisterque in artibus, vir ingenio acer, & eloquens, quantum temporis illius penuria valebat (floruit namque circa annum domini. 1380.) multa volumina scripsit, quibus Ecclesiam Catholicam persecutus est. Nam in illis multa & impia dogmata (partit, de jure divino, de humano, de Ecclesia, de monachis, de cæremoniis, de decimis, de obedientia, & de aliis multis, quæ suis locis dicentur. Tempus autem illud cuicumque criminum committendo opportunum fuit, quum Ecclesia tunc in tres partes fuerit scissa, à tribus se pro summis Pontificibus gerentibus. Numquam vero facilius quodcumque crimen proficit, quam bellorum tempore, quo omnia licent, omniaque impune fiunt. Tandem Deo miserante coactum est generale Concilium apud Constantiam pro totius Ecclesiæ unione atque reformatione: in quo inter cætera ibidem acta, 45. articuli ex ejus libris excerpti, condem-

nati sunt. Et quoniam tunc Joannes Vvicleph jam defunctus erat, facta prius diligenti examinatione de ejus finali impenitentia ac pertinacia, Concilium censuit præfarum Joannem fuisse hæreticum, corpusque illius & ossa si possent ab aliis fidelium corporibus discerni) jussit exhumari, & extra Ecclesiam jactari. Hæc omnia acta sunt in octava ejusdem Concilii sessione. Verum etsi inter articulos in eo Concilio damnatos, iste de adoratione crucis minime reperitur, non ideo mirum videri debet alicui, aut ideo credere debet non esse hæreticum, quia à Concilio inter illos minime connumeratus est. Nam postquam Concilium illos. 45. articulos recensuit, hæc verba subnectit: *Compertum est etiam libros ejus plures alios articulos continere similibus qualitatibus, doctrinamque in Dei Ecclesia insanam, & fidei ac moribus inimicam inducere.* Hæc Concilium. Post ista autem verba immediate sequitur condemnatio tam præfarum. 45. articulorum ibidem expressorum, quam aliorum ejusdem qualitatis qui in libris reperiri dicuntur. Ducenta namque librorum volumina eum scripsisse refert Æneas Sylvius in lib. de origine Bohemorum, cap. 35. Credimus autem Thomam Vvalden. virum doctum, pertinere ad religiosum, libros ejus ad ultimum inspexisse, quod Anglicus esset ipse ut alter, ideoque eos legisse, ut patriam quam ab Vviclephitarum errore infestam videbat (nam fere coævus Joanni Vviclepho fuit) expurgare posset. Sic ergo hujus Joannis Vvicleph hic semel enarrata hystoria, quoniam sapissimè deinceps in iudicium vocandus erit. Ostensis ergo istius hæresis patronis, superest ut de ipso errore discutiamus. Dubium est mihi in primis an inter hosce hæreticos de hac re omni ex parte conveniat. Nam etsi de Vviclephitis constat eos asserere crucem ipsam in qua vere Christus pependit, minime adorandam esse, multoque minus alias ad illius imaginem factas esse adorandas: de Claudio